

Oponentský posudek disertační práce

Student DSP: Mgr. Martina Lietavcová

DPS – Pedagogická psychologie

Název práce: Morfologické a fonologické povědomí jako prediktory čtenářské gramotnosti

Školitel: doc. Mgr. Jiří Jošt, CSc.

Oponent: prof. PaedDr. Miroslava Bartoňová, Ph.D.

Pracoviště: Katedra speciální pedagogiky, PedF Univerzita Karlova, Praha

V disertační práci se autorka Mgr. Martina Lietavcová na základě analýzy literárních zdrojů a vlastních zkušeností zaměřuje na problematiku čtenářské gramotnosti a pregramotnosti z hlediska psychologického a psycholingvistického s akcentem na faktory, ovlivňující rozvoj čtenářské gramotnosti před nástupem dětí na základní školu. Jak sama autorka uvádí, oblast výzkumu, který je v práci předkládán, je v podmínkách České republiky zatím málo publikován, tyto výzkumy můžeme dohledat spíše v zahraničních studiích. Snahou autorky bylo tedy rozšířit tuto problematiku o další výzkumné kroky a nová zjištění.

Cílem disertační práce je analyzovat faktory, které hrají stěžejní roli ve vývoji předčtenářských dovedností, akcentuje především faktory fonologické a morfologické. Disertační práce je strukturována do jedenácti nosných kapitol, z nichž sedm tvoří teoreticko-metodologické ukotvení původnímu výzkumnému autorčinu šetření. Řazení popsaných kapitol předchází úvod, na kapitoly navazuje závěr, shrnutí, summary a seznam literatury, obsahující odkazy jak na domácí, tak zahraniční (především anglosaské) zdroje. Práce je poměrně rozsáhlá, 200 číslovaných stran, dále přílohy, které vhodně korespondují s textem disertační práce.

Struktura práce

Předložená disertační práce je svým obsahem relevantní cíli (celé práce a potažmo empirické části práce), které si autorka vytknula a jež vychází z potřeby praxe i teorie oboru. Při zpracování práce autorka využívá adekvátní terminologický aparát, vychází ze zdůvodněného teoreticko-metodologického ukotvení práce a s ohledem na zvolený design (kvantitativní výzkum) generalizuje směrem k teoretickému uchopení problematiky, čímž přispívá k implementaci poznatků do vědecké teorie oboru. Zpracováním teoretické části si autorka připravila teoretická východiska pro výzkum disertační práce. Empirická část prezentuje výsledky kvantitativního šetření, které bylo realizováno s dětmi před nástupem školní docházky. Na něj navazuje longitudinální studie žáků, u kterých byl sledován vliv fonologických a morfologických schopností na proces čtení. Výsledky ukázaly, že vliv morfologického uvědomění je v českém prostředí srovnatelný s prediktivní účinností fonologického uvědomění.

Připomínky a podněty k práci

Struktura je vystavěna dobře a smysluplně. Členění subkapitol je tradiční, i když bych upustila od nadměrného strukturování práce s velkým počtem drobných subkapitol. V rámci

prvních kapitol autorka operacionalizuje základní pojmy čtenářská gramotnost, pregramonost, proces čtení, fonologie, morfologie. Ve svých dalších kapitolách se zabývá otázkou jazyka a ortografie a je teoretickým vstupem právě pro zkoumání obsahu pojmů fonologie a morfologie. Další kapitoly teoretického rámce vymezují etapy čtenářské gramotnosti a popisují teoretická východiska pro zvládnutí techniky čtení. Následuje charakteristika a popis procesu čtení, zaměřeného na dvě významné oblasti: dekódování textu a porozumění čtenému. V centru zájmu je psychologické psycholinguistické pojetí čtenářské gramotnosti ve shodě s jazykovým modelem gramotnosti. V této kapitole se odrážejí autorčiny teoretické znalosti a dovednosti, co by výzkumníka. Je vhodné, že v závěru teoretického zpracování autorka zmiňuje i problematiku dyslexie, specifické poruchy čtení. Kapitoly teoretické části disertační práce jsou zpracovány věcně správně, citace jsou dle normy, jednotlivé subkapitoly na sebe logicky navazují. Oceňuji propojení s mnoha zahraničními studiemi a výzkumnými poznatky.

Těžiště a vědecký přínos disertační práce je v její empirické části s doporučením na publikaci jejich některých celků (pokud již nebyly publikovány). Výzkumné šetření obsahuje samostatný cíl a 6 výzkumných hypotéz, které si autorka při jeho realizaci stanovila. Při ověřování a plnění cíle využila vhodné techniky a tím si zaručila i věrohodnost zpracování získaných výsledků a kvalitní interpretaci dat. Nejprve výzkumně sledovala fonologické a morfologické schopnosti a dovednost dětí a porovnává je s dalšími faktory. Dále využila longitudinální studii, kterou prezentuje jako statistické modelování vývojových vztahů mezi těmito schopnostmi a dovednostmi a testuje prediktivní úlohu k rozvoji čtení. První výzkumná etapa sběru dat T1 proběhla v době, kdy respondenti měli zahájit školní docházku. Druhá výzkumná etapa sběru dat T2 (kontrolní měření) proběhla po třech až čtyřech letech podle toho, zda byl u dětí realizován odklad školní docházky, či nikoli. První výzkumná etapa sběru dat (T1) byla zahájena v roce 2015, poslední sběr dat (T2) proběhl počátkem roku 2020. V rozsahu několika podrobně popsanych výzkumných kapitol specifikovala data výzkumného šetření, vyhodnotila je s adekvátním komentářem.

Výzkumný vzorek pro první etapu výzkumu tvořilo 191 respondentů ve věku 5,6 – 6,6 let. Na první etapu T1, navázala druhá T2, kontrolní, kde byl sledován vývoj čtení. Zde se podařilo dokončit a uzavřít sledování u 110 respondentů z původních 191. Jak probíhal jejich výběr autorka popisuje v předložené práci. Z celkového počtu 110 respondentů byla vytvořena kontrolní a suspektní skupina. Tzv. suspektní skupinu tvořilo $N=20$ dětí.

V rámci kapitoly Metodologie sběru a zpracování dat vymezuje a charakterizuje zvolené proměnné, přičemž specifikuje i nástroje (testové baterie), které v šetření použila. Následuje celkový popis výzkumných kroků autory a specifika metodologických postupů. K tomu použila tabulky, dále zaznamenávala konkrétní vyjádření respondentů výzkumu. Na zvolenou oblast vyžila testovou baterii, kdy specifikovala, jak pracovala. Respondenty tedy nebyly pouze děti, ale dotazníky směřovala i k jejich rodičům (popis oblasti rodinné zázemí a chování dítěte), což jí umožnilo získat více pohledů na sledovanou problematiku.

Pro statistické zpracování byla použita faktorová a regresivní analýza, dále chí-kvadrátový test. V diskusi se vyjadřuje k potvrzení či vyvrácení předem stanovených hypotéz (je na zvážení, zda hypotéza č. H3, H4 splňuje požadavky pro tvorbu hypotéz) výzkumu předložené disertační práce. V diskusi shrnuje jednotlivými závěry, zamýšlí se nad přínosy a limity disertační práce.

Výzkumné šetření přispívá k včasné identifikaci tzv. rizikových dětí, u kterých morfologické schopnosti výrazně zaostávají a ohrožují další vývoj čtení u dětí, žáků. Konstatuje, že úroveň faktorů kognitivního charakteru má v předškolním věku podstatný vliv na rozvoj čtenářských dovedností, porozumění při čtení nahlas i potichu je dominantně ovlivňováno proměnnou morfologie. Studie ukázala na významnou dispozici čtenářské gramotnosti, na morfologické

uvědomění, které dosud stojí stranou zájmu učitelů a pedagogických psychologů a jež není zatím v našich podmínkách dostatečně využíváno při osvojení si čtení.

Pozitivně vnímám, že výsledky jsou dávány do kontextu s výzkumnými šetřeními zahraničních či tamních výzkumníků. Přínos práce můžeme tedy sledovat nejen v oblasti získaných výzkumných výsledků, ale i z hlediska volby výzkumných nástrojů.

Jazyková a grafická úroveň

Po stránce jazykové a grafické odpovídá disertační práce požadavkům stanoveným na tento typ prací. Reprezentativní je vysoký počet titulů literatury, včetně zahraničních. Součástí práce jsou přílohy, které vhodně doplňují text práce. Po stránce grafické je práce precizně, přehledně zpracována.

Otázky k obhajobě:

1. Prosím, vyjádřete se k formulaci hypotéz (viz poznámka v textu).
2. V práci popisujete morfologické uvědomění v kontextu porozumění čtení potichu a čtení nahlas. Domníváte se, že pro osvojení čtení je hodné u žáků si osvojit obě podoby čtení? Jaká je Vaše zkušenost?

Závěry

Předložená disertační práce Mgr. Martiny Lietavcové je zajímavým příspěvkem k řešení problematiky předčtenářských a následně čtenářských schopností u dětí před nástupem na základní vzdělávání. V rámci zpracování disertační práce autorka prokázala odborné znalosti a schopnost práce s odbornou literaturou české i zahraniční provenience a samostatnou tvůrčí práci při výzkumné činnosti v oboru pedagogická psychologie.

Po stránce jazykové a formální odpovídá disertační práce požadavkům stanoveným na tento typ prací a splňuje podmínky stanovené vysokoškolským zákonem. Proto doporučuji přiznat Mgr. Martině Lietavcové na základě úspěšné obhajoby vědecký titul Ph.D.

Prof. PaedDr. Miroslava Bartoňová, Ph.D.

V Praze 10.1. 2020